

## **Тема: “Україна під час Другої світової війни (1939-1945рр.)”**

### **План:**

- 1) Радянсько-німецький пакт про ненапад і початок Другої світової війни
- 2) Радянізація західних областей України
- 3) Напад фашистської Німеччини на СРСР
- 4) Режим воєнного стану
- 5) Невдалі спроби радянського контрнаступу в Україні
- 6) Завершення вигнання окупантів з України
- 7) Завершення Великої Вітчизняної війни. Героїзм українського народу.

### **Література**

1. В.Світлична «Історія України» К., 2002р.
2. Дедурін Г.Г. «100 тем. Історія України / Г.Г. Дедурін. – Х.: АССА, 2015. – 192 с.
3. С.В.Кульчицький, О.І.Ганжа «Хрестоматія з історії України» К.,”Освіта”, 1998р.
4. <http://ukrmap.su/uk-uh5> - Історія України

1. Початку Другої світової війни передувало укладення 23 серпня 1939 р. радянсько-німецького пакту про ненапад, розрахованого на десять років. Додатково до цього договору було підписано таємний протокол, яким «розмежовувалися сфери інтересів» сторін. Це «розмежування» разом із підписаним у вересні 1939 р. «Договором про дружбу та державний кордон» означало згоду уряду Німеччини на приєднання до Радянського Союзу польської частини Західної України, Західної Білорусії, Литви, Латвії і Естонії. Радянсько-німецький договір розв'язав А. Гітлеру руки для агресії в Європі. 1 вересня 1939 р. нацистські війська вторглися в межі Польщі. Англія і Франція, зв'язані з Польщею союзними договорами, оголосили Німеччині війну. Польське командування не змогло організувати ефективної відсічі загарбникам.

17 вересня за погодженням із німецьким керівництвом польсько-радянський кордон перейшла Червона армія. Це означало фактичний вступ Радянського Союзу в Другу світову війну і пов'язаний з нею поділ світу. 22 вересня радянські частини ввійшли у Львів, а через деякий час уся територія, поділена за таємною радянсько-німецькою угодою, опинилася під контролем Червоної армії.

Що ж до польського населення Галичини та Волині, то воно вороже зустріло прихід Червоної армії, розцінивши його як «удар у спину». Наприкінці жовтня Народні збори прийняли Декларацію про возз'єднання Західної України з Радянською Україною в складі СРСР.

2. Включивши західноукраїнські землі до складу СРСР, сталінське керівництво розгорнуло політику їх радянзації. Нові власті принесли в Західну Україну жорстокий політичний терор. Органами НКВС були розгромлені всі політичні партії і громадські об'єднання, у тому числі особливо шановані населенням «Просвіти» їхніх керівників та значну кількість членів оголосили «ворогами народу» й ув'язнили. У січні 1941 р. у Львові НКВС організував гучний процес над 59 членами ОУН. Підсудними на цьому процесі були в основному студенти та учні, наймолодша серед яких - 15-літня дівчина. Лише один із підсудних не витримав тортур і дав свідчення проти товаришів. У Західній Україні в 1939-1941 рр. було ув'язнено понад 10 % населення краю. Найчастіше жертвами розправ ставали поляки, але подібна доля спіткала й сотні тисяч українців.

3. 22 червня 1941 р. гітлерівська Німеччина напала на Радянський Союз. Противник бомбардував мости, залізничні вузли, знищував склади боєприпасів, пального і продовольства, які, відповідно до намірів «воювати на чужій території», були зосереджені в прикордонній смузі. З 23 по 29 червня, в районі Луцьк-Броди-Рівне-Дубно тривала найбільша танкова битва початкового періоду війни, в якій з обох сторін брали участь близько 2 тис. бойових машин. Радянські танкісти зазнали в ній величезних втрат.

Спроба зупинити противника на старому державному кордоні не вдалася. Німецько-фашистські війська прорвали оборону Південно-Західного фронту і 11 липня підійшли до річки Ірпінь, за 15 км від Києва. Перебуваючи у винятково складних умовах, радянські солдати й офіцери чинили запеклий опір загарбникам.

4. Воєнне-політичне керівництво країни, очолюване Й. Сталіним, поставило СРСР на межу катастрофи. Кращі військові кадри Червоної армії були репресовані, про що добре знало німецьке командування. Сталін не вірив фактам, котрі свідчили про підготовку Німеччини до вторгнення. Коли ж стало ясно, що війна неминуха, з'явилася директива про приведення військ до бойової готовності. Але у військах цей наказ одержали тоді, коли війна вже почалася. Прагнучи утримати країну під контролем, сталінське керівництво запровадило в ряді районів СРСР воєнний стан, відповідно до якого військові власті дістали надзвичайні повноваження. З першого ж дня війни в районах, які, ймовірно, могли стати ареною воєнних дій, почалися масові арешти «сумнівних» і «підозрілих» осіб, котрих свого часу репресували і вони відбули покарання, а також тих, на кого органи держбезпеки мали «ком-промат», часто - анонімний донос.

З початком вторгнення нацистських військ керівництво СРСР заклиало населення до всенародного опору загарбникам. Протягом перших трьох місяців війни з областей України до армії і флоту було мобілізовано 2 млн чоловік.

5. 7 липня розпочалась оборона столиці України Києва, яка тривала 72 дні. В грудні 1941 р. радянські війська провели успішну наступальну операцію під Москвою. У травні 1942 р. радянські війська зазнали поразки і на Керченському півострові. Втрати Червоної армії становили 200 тис. чол. Гітлерівці захопили майже всю бойову техніку і важке озброєння радянських військ, запаси продовольства, спорядження. Поразки в Україні різко змінили воєнно-стратегічну обстановку на радянсько-німецькому фронті. Ініціатива знову перейшла до рук противника. Зосередивши 90 дивізій на півдні, ворог забезпечив собі вирішальну перевагу над військами Брянського, Південно-Західного й Південного фронтів. Наприкінці червня розпочався наступ нацистів проти Брянського фронту. 22 серпня 1942 р. радянські війська залишили місто Свердловськ Ворошиловградської області, після чого вся Україна опинилася під окупацією. Війська Німеччини і з'єднання її сателітів повели наступ на Сталінград і Кавказ. Тринадцять місяців замість планованих кількох тижнів витратив вермахт для захоплення України.

6. Перед військами 1-го Українського фронту було поставлено завдання підготувати наступальну операцію, у ході якої розчленувати і розгромити німецьку

групу армій «Північна Україна», визволити західні області України. 14 липня на Львівському напрямках війська 1-го Українського фронту розпочали Львівсько-Сандомирську наступальну операцію, яка тривала до 29 серпня.

Із 18 по 22 липня радянські війська оточили і розгромили в районі Броди велике вороже угруповання в складі 8 дивізій, чисельністю близько 60 тис. осіб, з яких 38 тис. солдатів і офіцерів було знищено і 17 тис. взято в полон.

## ЗАВЕРШЕННЯ ВИЗВОЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

| Дата                 | Подія                                                                                                                                                   |
|----------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 13-29 липня 1944 р.  | Львівсько-Сандомирська операція (27 липня звільнено Львів, Перемишль; форсуванням р. Вісли закінчився розгром німецької групи армій «Північна Україна») |
| 20-29 серпня 1944 р. | Яссько-Кишинівська операція, у ході якої визволено Молдавську РСР та Ізмаїльську область України й розгромлено групу армій «Південна Україна»           |
| 8 жовтня 1944 р.     | Визволення останнього окупованого фашистами населеного пункту УРСР — с. Лавочне Дрогобицької області                                                    |
| 28 жовтня 1944 р.    | Карпатсько-Ужгородська операція. Повне визволення Закарпаття, остаточне вигнання фашистських окупантів з українських земель                             |

У серпні 1943 р. був скликаний III Надзвичайний великий збір ОУН-Б. Він не тільки проголосив курс на боротьбу проти «московсько-більшовицького та німецького ярма, за побудову Української самостійної соборної держави», а й виробив соціально-економічну та політичну платформи організації.

На початку 1944 р. Митрополит А. Шептицький зауважив: «Прибуття більшовиків не лише можливе, а й забезпечене». 29 лютого 1944 р. командувач 1-м Українським фронтом Микола Ватутін з невеликою охороною на схід від Рівного натрапив на засідку однієї з сотень УПА і був смертельно поранений.

Лише на Рівненщині у січні-лютому 1944 році було зареєстровано 154 напади на загони Червоної армії, у яких загинуло 600 червоноармійців. 24 квітня 1944 р. в околицях села Гурби на Рівненщині дійшло до великої битви, у якій з радянського боку взяло участь близько 30 тис, з боку УПА — до 5 тис. чол. Повстанці втратили вбитими близько 2 тис. осіб, ще 1,5 тис. потрапили в полон.

Бої навесні та влітку 1944 р. знесли УПА. Протягом 1944 р. УПА спільно з німецькими саперами споруджувала схрони. У наступні 1945-1946 рр. було винайдено близько 29 тис. таких сховищ. У вересні 1944 р. з німецьких концтаборів звільнено 150 відомих націоналістів (Я. Стецька, С. Банд еру). Німецьке командування у жовтні надало 320 інструкторів для підготовки загонів УПА і розпочало постачання зброї і спорядження.

7. У середині січня 1945 р. розпочався загальний наступ радянських військ. Були успішно завершені Вісло-Одерська, Східно-Пруська і Західно-Карпатська операції. 16 квітня 1945 р. почалася Берлінська операція. Під час цієї битви було розгромлено 93

піхотних, танкових і моторизованих німецьких дивізії. Із 16 квітня по 7 травня радянські війська взяли в полон 480 тис. солдатів і офіцерів, захопили 1 550 танків, 8 600 гармат, 4 510 літаків. Понад 100 тис. радянських воїнів загинули у ці дні. Берлін капітулював 8 травня 1945 р. Німеччина підписала акт про беззастережну капітуляцію. Із війною в Європі було покінчено. 9 травня стало всенародним святом — святом Перемоги.

На всіх фронтах Великої вітчизняної війни, за даними головної редколегії зведеної Книги пам'яті України, протягом війни у Збройних Силах СРСР воювали 6 млн (за іншими даними більше 7 млн) вихідців з України. Половина з них — 3 млн (за іншими даними 4,1 млн) — полягли в боях. Половина тих, хто залишилися живими, стали інвалідами.

Демографічні втрати України з 1 січня 1941 до 1 січня 1945 р. перевищують 13 млн 584 тис. осіб (враховуючи 300 тис. українців, які після перемоги відмовились повернутися на батьківщину з Німеччини та Австрії). За період окупації загинули 5,5 млн осіб (3,9 млн цивільних і 1,6 млн військовополонених). Нацисти знищили в Україні 1 млн євреїв. Якщо у 109 містах УРСР на 1 січня 1941 р. мешкали 8,5 млн громадян, то після осені 1944 р. — лише 3,2 мільйона.

Фашисти повністю знищили понад 250 українських сіл, у тому числі 171 на території «партизанських областей» — Волинської, Житомирської, Сумської й Чернігівської; було зруйновано 714 міст і понад 27 тис. інших населених пунктів. Прямі матеріальні збитки склали 285 млрд крб в цінах 1941 р., що в 5 разів перевищувало асигнування УРСР на нове будівництво впродовж 3 довоєнних п'ятирічок.

6 листопада 1944 р. з'їзд народних комітетів Закарпаття в Мукачевому (готувався під патронажем Л. Брежнєва) ухвалив рішення про вихід краю зі складу Чехословаччини і приєднання до УРСР. Цей акт було формально закріплено угодою між Радянським Союзом і Чехословаччиною від 29 червня 1945 року.